ONDERZOEK NAAR ENIGE VESTIGINGSFACTOREN VAN DE
BEDRIJVEN, WELKE STALEN RAMEN EN DEUREN VERVAARDIGEN.
*RAPPORT VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH
INSTITUUT, AFD. REGIONAAL ONDERZOEK, ROTTERDAM 1959*

door Dr. G. R. Krusel

Na de laatste wereldoorlog is in Nederland het vraagstuk van de industriespreiding steeds meer in de belangstelling komen te staan. Industriespreiding draagt n.l. zowel bij tot vergroting van de werkgelegenheid in „overig” Nederland als tot verlichting van de problemen van de Randstad Holland.

In Engeland waar het streven naar industriespreiding reeds van oudere datum is, vindt men in latere jaren eveneens twee doelstellingen, n.l. het vergroten van de werkgelegenheid in de z.g. ontwikkelingsgebieden en verlichting van de problemen welke de grote bevolkingsagglomeratie Londen meebrengt.

De grote aandacht voor verdere industriespreiding was in Engeland al jaren geleden aanleiding tot bedrijfseconomisch onderzoek t.a.v. de vestigingsplaats van industrieën. In 1952 verschenen de eerste rapporten hierover van het National Institute of Economic and Social Research.

In Amerika vonden reeds eerder, zij het op enigszins andere wijze, bedrijfs-economische onderzoeken plaats in het kader van de decentralisatie van de industrievestiging. In Nederland verscheen pas in 1959 een rapport over dit onderwerp en wel het onderhavige, in opdracht van de Rijksdienst voor het nationale plan. Nederland komt dus vrij laat met dit onderzoek en bovendien is het van geringe omvang; het betreft slechts een enkele bedrijfsgroep.

In het rapport komt weliswaar duidelijk naar voren dat het een eerste studie is waarbij allerlei beperkingen zijn aangelegd, maar dit houdt ook meteen in dat op basis van dit rapport nog geen verantwoorde conclusies mogelijk zijn.

Men heeft zich, zoals gezegd, beperkt tot een enkele bedrijfsgroep (fabricage van stalen ramen en deuren) en schonk bovendien alleen aandacht aan de meetbare elementen van de kostenstructuur (in privaat-economische zin) t.a.v. een zevental over het land verspreide vestigingsplaatsen. Men heeft voor dit laatste gekozen de gemeenten Amersfoort, Eindhoven, Leeuwarden, Meppel, Purmerend, Rotterdam en Steenderen. De opmerkingen welke in het rapport over de verschillende gemeenten wat betreft de geschiktheid voor industrievestiging worden gemaakt, vinden wij nog het beste van dit rapport.

Na een inleiding, is hoofdstuk II van het rapport gewijd aan een beschrijving van de structuur der gekozen bedrijfsklasse (stalen ramen en deuren); hoofdstuk III behandelt de vestigingsfactoren en kostenstructuur van de betreffende bedrijven; hoofdstuk IV geeft nog een nadere analyse van de kostenstructuur en in hoofdstuk V vindt men een analyse van de regionale verschillen in kostenelementen bij vestiging in elk van de zeven genoemde gemeenten.

Om te trachten een inzicht te verkrijgen in de relatieve omvang van de totale regionaal verschillende kosten, zijn die laatste uitgedrukt in een percentage van de gemiddelde productiewaarde (totale kosten). De verschillen tussen de 7 gemeenten blijken niet groot te zijn, wat althans de direct meetbare kostenelementen betreft.

Een moeilijkheid voor het onderzoek was dat vrijwel alle bedrijven in Neder-

land welke stalen ramen en deuren leveren, tevens andere producten vervaardigen. Bedrijfseconomisch vestigingsplaatsonderzoek staat dikwijls voor deze moeilijkheid van verschil in productiesamenstelling wanneer het een vergelijking van bestaande bedrijven op verschillende plaatsen betreft.

In het onderhavige rapport is men wegens onderzoek-technische redenen overgegaan tot het vergelijken van fictieve bedrijven met 100 werknemers in de 7 gemeenten. In Engeland en Amerika bezag men tevens de werkelijke situatie; men vergeleek b.v. ook een hoofdbedrijf met een vestiging van dezelfde onderneming elders.

Vergelijkt men een bestaand bedrijf met een fictief bedrijf, dan moet men goed onderscheiden tussen gerealiseerde en geschatte cijfers. Het is tevens nodig na te gaan of bepaalde kostenvoor- en nadelen tijdelijk dan wel blijvend zijn. Er zijn in dit opzicht verschillende vergelijkingen mogelijk.

Een zwak punt in het rapport is dan ook dat er geen algemene beschouwing over het vergelijkend vestigingsplaatsonderzoek aan de analyse voorafgaat. Dit laatste zou niet erg geweest zijn, als dit soort onderzoek in Nederland reeds algemene bekendheid genoot. Dit is niet het geval; het betreft een eerste studie en derhalve was een meer principiële uiteenzetting vooraf dringend nodig.

Bij een volledig bedrijfseconomisch vestigingsplaatsonderzoek behoort uiteraard ook marktanalyse, aangezien de onderneming niet zonder meer streeft naar de plaats met de laagste kosten, maar naar de vestigingsplaats met de hoogste duurzame winst. Het verwaarlozen van de verkoopmogelijkheden en trouwens ook van andere factoren mag dus in geen geval plaatsvinden. In het rapport wordt dit volledig erkend en de laatste conclusie van het rapport is dan ook dat de niet direct meetbare factoren (de nabijheid van een groot afzetgebied, ruime en gedifferentieerde arbeidsmarkt, aanwezigheid van vele toeleverings- en hulpbedrijven) voor de betreffende bedrijfsgroep meer gewicht in de schaal leggen dan de regionaal verschillende kosten, welke wel in dit rapport zijn berekend. De beperkte betekenis van het onderhavige rapport is hiermede ten volle getekend.

Wil men werkelijk een goed inzicht krijgen in de rendabiliteitsverschillen van industrieën bij vestiging in verschillende delen van ons land, dan moet men:

1. Verschillende categorieën van bedrijvigheid in het onderzoek betrekken.
2. *Volledig* bedrijfseconomisch onderzoek verrichten, d.w.z. zowel kostenvergelijking als marktanalyse.
3. De bedrijfsgrootte laten variëren. Sommige plaatsen of streken kunnen soms zeer goede vestigingsmogelijkheden bieden indien een in aanmerking komend bedrijf een bepaalde grootte heeft.
4. In de te onderzoeken gebieden niet uitsluitend willekeurige plaatsen vergelijken, maar tevens nagaan waar de meest gunstige vestigingsplaats binnen die gebieden ligt. Het geeft b.v. een vertrokken beeld als men een zeer goede vestigingsplaats in een hoog ontwikkelde streek met een bepaald minder goede vestigingsplaats in een minder ontwikkelde streek (landsdeel) gaat vergelijken. Het omgekeerde geldt uiteraard evenzeer. Het rapport geeft geen duidelijke verklaring waarom juist de 7 genoemde gemeenten zijn gekozen. De gemeente Steenderen b.v. is zeker niet de gemeente welke de beste mogelijkheden op het gebied van industrievestiging biedt in Oostelijk Gelderland. Waarom nam men b.v. niet Doetinchem, Winterswijk of Zutphen? Het onderzoek is dus eigenlijk geheel willekeurig geweest.

5. Zo volledig mogelijk het bedrijfsleven zelf bij het onderzoek inschakelen. In Engeland en Amerika werden de gegevens vrijwel volledig van het bedrijfsleven verkregen. Het was in Engeland zelfs zo, dat de onderzoekers dikwijls zelf de gegevens uit de bedrijfsadministratie verzamelden. In Nederland bleek dit verzamelen moeilijker te gaan. De gegevens werden in belangrijke mate verkregen van het C.B.S. en aangevuld door enige gesprekken met de fabrikanten. Deze laatste inlichtingen waren over het algemeen slechts globaal. Voor de doelmatigheid van het bedrijfseconomisch vestigingsplaatsonderzoek is het echter gewenst dat zo exact mogelijke gegevens van de betreffende industrieën zelf worden verkregen. Een zeer goede bron van gegevens vindt men bij ondernemingen welke meerdere vestigingen door het gehele land hebben.

Ondanks de over het rapport gemaakte opmerkingen, mogen wij toch blij zijn dat er in Nederland althans een begin is gemaakt met het bedrijfseconomisch vestigingsplaatsonderzoek. Bedrijfseconomisch onderzoek in verband met verdere industriespreading is beslist nodig, maar de overheid moet dan ook bereid zijn van de uitkomsten hiervan gebruik te maken. Het Nederlandse regionale industrialisatiebeleid werkt momenteel met algemene normen en differentieert de steun (premie- en prijsreductieregeling t.a.v. industriegebouwen en -terreinen) niet naar gelang de categorie van bedrijvigheid en plaats (streek of gebied) van vestiging. Het is duidelijk dat daardoor in bepaalde gevallen te veel of te weinig steun wordt verleend. Bepaalde streken in een land worden daardoor kunstmatig benadeeld en andere streken misschien onvoldoende geholpen.